

VÅGA. FRÅGA

Borås Stads Handbok
mot hedersrelaterat våld och förtryck

Dokumentet är ett vägledande och förvaltningsövergripande dokument fastställt av:

Individ- och familjeomsorgsförvaltningen, Arbetslivsförvaltningen, Fritids- och folkhälsoförvaltningen, Förskoleförvaltningen, Grundskoleförvaltningen, Gymnasie- och vuxenutbildningsförvaltningen, Centrum för kunskap och säkerhet.

Producerad: 2024-03-15

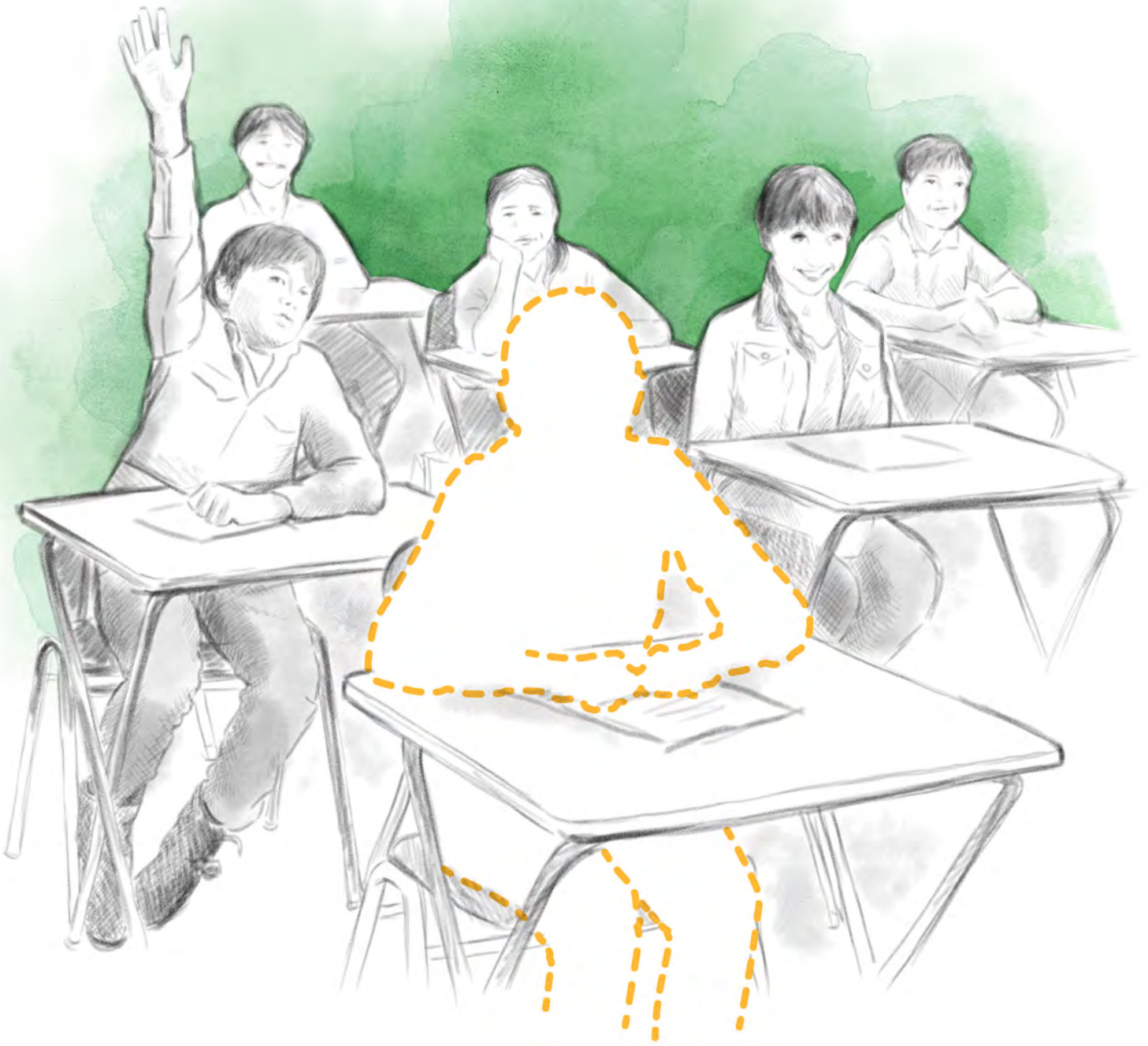
**Dokumentet ersätter Borås Stads Handbok mot hedersrelaterat våld och förtryck
”Våga Fråga” 2020-2022**

Dokumentet uppdateras och revideras kontinuerligt vid behov

För revidering ansvarar: Individ- och familjeomsorgsförvaltningen

Innehåll

1. Inledning	5
Hur arbetar Borås Stad mot hedersvåld?	5
Om metodstödet	6
2. Vad är hedersvåld?	8
Våldsformer	8
Krav och begränsningar i en hederskontext	9
3. Identifiera	13
Tecken på utsatthet för hedersvåld	13
Tecken på att barn kan vara utsatta för hedersvåld	15
Bortföringsresor	18
Könsstympning av flickor och kvinnor	19
4. Våga fråga och skapa bra samtal	22
Att tänka på inför samtal	22
Förslag på frågor att ställa i ett samtal	25
Att bemöta, lyssna och reagera	27
5. Agera	29
Personer under 18 år	29
Personer över 18 år	32
6. Verksamhetsuppdrag, samverkan och konsultation	35
Förskola och skola	35
Socialtjänsten	36
Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck – Älvsborg	39
Fritids- och folkhälsoförvaltningen	40
Konsultationsmöjligheter	40

1. Inledning

Hur arbetar Borås Stad mot hedersvåld?

All form av hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) är ett brott mot svensk lagstiftning och internationella konventioner. FN:s medlemsstater är skyldiga att förebygga och utreda hedersrelaterade brott. Underlåtenhet att göra det är i sig ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Borås Stad utgår ifrån ett rättighetsperspektiv i arbetet mot hedersvåld. Det innebär att svensk lagstiftning och internationella konventioner ska vara vägledande i allt arbete. Dessa fastställer att hedersvåld är olagligt och ett allvarligt samhällsproblem som kränker och begränsar människors grundläggande fri- och rättigheter. För att arbeta mot hedersvåld finns det i Borås Stad, utöver detta metodstöd, också ett politiskt program mot hedersvåld där det finns information om Borås Stads rättighetsperspektiv och Borås Stads förebyggande arbete mot hedersvåld.

Borås Stad arbetar också preventivt mot hedersvåld. Att arbeta preventivt innebär att vi ska arbeta för att något inte ska hända, för att minska risken för att något ska hända eller för att minska risken att något inte ska hända igen. Arbetssätten sammanfattas i de tre olika preventionsnivåerna: Universell, selektiv och indikerad. Alla tre nivåerna samverkar med varandra och det är viktigt att det finns både kunskap och samverkan mellan de olika nivåerna.

- **Universell prevention** riktar sig till alla oavsett risk eller utsatthet för exempelvis våld. Det kan handla om generella kampanjer eller utbildningar som riktar sig till alla. På den universella nivån når vi många människor. Genom att arbeta med universell prevention når vi även dem som är i behov av selektiv och indikerad prevention.
- **Selektiv prevention** riktar sig till de som har en större risk att bli utsatta eller utsätta andra. Ett exempel på selektiv prevention är exempelvis föräldraskapsstöd, tidigare insatser eller utökade hembesök.
- **Indikerad prevention** innebär insatser till de som har blivit utsatta eller som utsätter andra. På den här nivån är det åtgärdande insatser som sker samt arbete för att förebygga att det ska hända igen.

Om metodstödet

Följande förvaltningar har deltagit i arbetet med att fram metodstödet:

- Individ- och familjeomsorgsförvaltningen
- Arbetslivsförvaltningen
- Fritids- och folkhälsförvaltningen
- Förskoleförvaltningen
- Grundskoleförvaltningen
- Gymnasie- och vuxenutbildningsförvaltningen
- Statsledningskansliet

Metodstödet är förankrat i aktuell forskning och lagstiftning. För att metodstödet ska vara så praktiskt relevant som möjligt har intervjuer med yrkesverksamma och chefer från ovanstående förvaltningar genomförts.

Syfte

Metodstödet är ett förvaltningsövergripande dokument i vägledande syfte. Det innebär att dokumentet inte skriver fram enhetsspecifika rutiner. Enhetsspecifika rutiner skrivs av respektive enhet men metodstödet kan med fördel användas som inspiration till utformning av sådana rutiner.

Hur ska metodstödet användas?

Metodstödet vänder sig primärt till all operativ personal i Borås Stad. Du som yrkesverksam kan använda det för att identifiera utsatthet för hedersvåld och som ett stöd för att agera om du misstänker att ett barn eller en vuxen är utsatt för hedersvåld. I metodstödet finns bland annat tecken på hedersutsatthet, tips på frågor som du kan ställa och viktiga faktorer att ha i åtanke i ett samtal med en person som kan vara utsatt för hedersvåld. Det finns också tips på saker som du kan tänka på inför en orosanmälan och vilket lagstöd som du kan luta dig mot i arbetet mot hedersvåld.

För att den som är utsatt för hedersvåld ska få det stöd och den hjälp som hon eller han är i behov av, och har rätt till, behöver du som yrkesverksam veta vad du ska göra när du misstänker utsatthet för hedersvåld. Du som yrkesverksam kan också fundera över vilken preventionsnivå ditt arbete befinner sig på. På vilket sätt kan du i din verksamhet också arbeta förebyggande mot hedersvåld?

2. Vad är hedersvåld?

Metodstödet utgår från definitionen av hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) som återfinns i aktuell lagstiftning, det vill säga brottsliga gärningar som utövas med syfte att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder (Brottsbalken 4 kap. 4e§), samt regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck som fastslås i propositionen ”Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet” (2019/20:131), där hedersvåld definieras som följande:

”Med hedersrelaterat våld och förtryck avses att människor, främst flickor och kvinnor, men även pojkar och män, **begränsas i sina liv och utsätts för påtryckningar och våld som syftar till att upprätthålla familjens kontroll över individen**. Hedersrelaterat våld och förtryck är kopplat till hedersnormer som bygger på **starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar**. De patriarkala föreställningarna tar sig i uttryck i **kontroll av flickor och kvinnor** som sträcker sig från **begränsningar i vardagen** rörande klädsel, umgänge och rörelsefrihet till begränsningar i val av utbildning, arbete, äktenskap och äktenskapsskillnad. I sin mest extrema form kan hedersnormerna leda till **allvarlig brottslighet** såsom till exempel hot om våld och våld, inklusive dödligt sådant. För de individer som försöker trotsa kontrollen kan följderna bli allvarliga. Hedersrelaterat våld och förtryck kännetecknas av att det finns ett **starkt kollektivistiskt inslag**, ofta i en familj och släktrelation, som bland annat innebär att **individens intresse och handlingar anses vara underordnad familjens intresse** och att **individens sexualitet och intima relationer är hela familjens angelägenhet** som kan påverka familjens anseende. Hedersnormerna grundar sig i en föreställning om heder som inte delas av övriga samhället och som strider mot principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet. Till hedersnormerna hör bland annat uppfattningen att **familjens rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmars kyskhet och oskuld** samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till dessa ideal [...]”

Våldsformer

Motivet till hedersrelaterat våld och förtryck är att upprätthålla eller återuppta kollektivets heder. Våldet kan ta sig i uttryck i form av:

- **Socialt våld:** Innebär att den som är utsatt blir fråntagen sin/sina grupptillhörigheter. Personen kan därmed bli isolerad, utfrysad, förskjuten eller bannlyst från sitt sociala sammanhang.
- **Materiellt våld:** Att slå sönder saker i den utsattas hem eller ta sönder personliga ägodelar för att kränka, skrämja, kontrollera eller straffa en individ.
- **Digitalt våld:** Att kontrollera någons mobil eller sociala medier, exempelvis genom att tvinga till sig lösenord eller mobilt bank-id i syfte att komma åt ekonomi eller vårdjournaler.. Det kan också röra sig om spårning eller övervakning med hjälp av olika program, spårningsverktyg eller GPS i mobiltelefonen. Digitalt våld kan också innebära att bilder, filmer eller rykten sprids på sociala medier.

- **Ekonomiskt våld:** Den som är utsatt kan tvingas redovisa sina köp, får inte ha tillgång till sina pengar eller får inte ha eget bankkort. Det kan också innebära att den som är utsatt nekas utbildning och arbete och förlorar därmed möjligheten att försörja sig själv.
- **Latent våld:** Våldsutsattas erfarenhet av våld och rädslan för framtida våld gör att den som är utsatt anpassar sitt liv och sitt beteende för att undvika nytt våld. Det latent våldet kan vara konstant närvarande eftersom den utsatta är rädd för nytt våld.
- **Psykiskt våld:** Kan innebära att skrämman någon, utöva kontroll över någon, kränka någon, hota någon eller olika former av skuld- och skambeläggning.
- **Sexuellt våld:** Kan exempelvis vara sexuella övergrepp, att utsättas för sexuella trakasserier eller våldtäkt.
- **Fysiskt våld:** Kan innebära allt från enskilda slag till systematisk misshandel. Våldet mot flickor och kvinnor kan också innebära könsstympning, att håret klipps av eller att hon bli skallad.
- **Transnationell dimension av våld:** Den som är utsatt för hedersvåld kan bli tvingad att åka utomlands och utsättas för våld och kontroll där. Han eller hon kan utsättas för bortföringsresor i syfte att utsättas för barn- eller tvångsäktenskap, könsstympning, omvändelseförsök eller för att uppfostras. Vissa som utsätts för bortföringsresor blir kvarlämnade utomlands utan möjlighet att ta sig tillbaka till Sverige.

Krav och begränsningar i en hederskontext

Att leva i en hederskultur innebär att man förväntas följa olika normer och regler. De innefattar olika krav eller förbud som syftar till att upprätthålla eller återupprätta kollektivets heder. För att **upprätthålla** kollektivets heder kan en individ bli utsatt för hot eller skrämning för att han eller hon inte ska bryta mot kollektivets normer och regler i framtiden. En person kan också utsättas för olika former av våld av kollektivet i syfte att bestraffas om kollektivets normer och regler anses ha brutits, syftet är då att **återupprätta** en heder som anses ha gått förlorad. På följande sida följer exempel på sådana krav eller förbud. Det är viktigt att komma ihåg att olika hederskontexter skiljer sig åt. Listan nedan ska därför inte användas som en checklista på att någon är utsatt utan kan användas för att få en övergripande bild över vad en hedersutsatthet kan innebära.

Krav på:

- Könnssegregerade skolarbeten eller könsssegregerad undervisning/arbetsplats
- Att gå hem direkt efter skolan eller arbetet
- Att hjälpa till med hushållssysslor eller barnpassning
- Att ledsagas till och från skolan eller arbetet av make, pappa, syskon, kusiner eller andra släktingar
- Övervakning, både fysiskt och via medier
- Att gifta sig med någon som accepteras eller väljs av familjen
- Könsstympning

Att inte få:

- Välja vem man vill umgås med
- Bestämma över sin klädsel
- Delta i viss undervisning
- Bestämma över sin fritid eller sin framtid
- Ha fritidsaktiviteter
- Gå ut själv
- Visa hud
- Välja partner
- Identifiera sig med någon sexuell läggning, könsidentitet eller något könsuttryck som inte följer heteronormen.

All form av hedersvåld är ett brott mot svensk lagstiftning och internationella konventioner. FN:s medlemsstater är skyldiga att förebygga och utreda hedersrelaterade brott. Underlåtenhet att göra det är i sig ett brott mot de mänskliga rättigheterna.

I Sverige har vi också flera specifika lagar mot hedersvåld. Det innebär att personer som utövar hedersvåld kan lagföras. För yrkesverksamma som arbetar med människor kan det vara bra att känna till vilka lagar som finns och framförallt känna trygghet i att ha ett omfattande juridiskt ramverk bakom sig när man agerar mot hedersvåld. Scanna QR-koden för en kort beskrivning om centrala utgångspunkter samt de lagar som kan vara relevanta i arbetet mot hedersvåld.

LÄS MER!

- Länsstyrelsen Östergötland – hedersfortryck.se
- Värt att veta om hedersförtryck (2022) Linköpings Universitet. Barnafrid - ett nationellt centrum för kunskap om våld mot barn
- Regeringens skrivelse 2007/08:39 ”Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer”.

Tips på webbutbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck:

- Barnafrids Basprogram ”om våld mot barn och unga” – framtagen av Barnafrid Linköpings Universitet
- Webbkurs ”Arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck” – framtagen av Skolverket
- Webbutbildningen ”Rätt att veta! - Hedersrelaterat våld och förtryck” - framtagen av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, i samarbete med UMO
- ”Webbkurs heder” – Framtagen av Länsstyrelsen i Stockholms län i samverkan med Origo, länets myndighetsgemensamma resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, Nationella kompetensteamet, nuvarande Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, samt Södertälje kommun.

3. Identifiera

Utsatthet för hedersvåld kan ta sig en mängd olika uttryck. Nedan följer en lista över olika tecken på att någon kan vara utsatt för hedersvåld. Tecken ska ses i ett sammanhang och är förenklingar av en komplex problematik som gestaltar sig olika för olika individer. Nedan beskrivna tecken ska därför inte användas som en checklista. Det är viktigt att utgå ifrån varje enskild persons situation.

Tecken på utsatthet för hedersvåld

FYSISKA TECKEN OCH SKADOR

- Trötthet
- Synliga skador av våld (blåmärken/sår/brännskador)
- Vill inte visa hud
- Oro som uttrycker sig i återkommande magvärk, huvudvärk, illamående och nedstämdhet
- Har avskurna/avdragna hårtussar
- Värk eller smärta i kroppsdelar.

PSYKISKA TECKEN OCH PSYKISK OHÄLSA

- Koncentrationssvårigheter och försämrade skol- eller arbetsresultat.
- Depression
- Uppvisar tecken på posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) såsom mardrömmar, rädslor, flashbacks m.fl.
- Upplevs kuvad och skamsen
- Utåtagerande beteende
- Sömnsvårigheter
- Ätstörningar
- Ängest och oro
- Självmordstankar.

ENSAMHET OCH ISOLERING

- Kompisar uttrycker oro för personen
- Dröjer sig kvar i skolan efter sista lektionen.
- Dröjer sig kvar på arbetet eller behöver frekvent lämna arbetet
- Hög skol- eller arbetsfrånvaro
- Det sprids rykten om individen
- Vårdnadshavare motsätter sig stödinsatser
- Får inte välja partner

I rapporten
Det är mitt liv (Stiftelsen
allmänna Barnhuset) uppgav 88%
av de som svarat att de inte får välja sin
partner att de också varit utsatta för någon
form av barnmisshandel. Elever som uppgett
att de inte får välja sin framtida partner
måde också betydligt sämre än andra barn,
hade fler psykosomatiska symptomoch
självskadebeteende än barn som uppgett
att de får välja sin framtida partner.

Källa: Myndighetsgemensam
vägledning, s20

ORO KRING OSKULD OCH HEDER

- Berättar vilka normer som anses vara rätt och fel utifrån ett kulturellt perspektiv.
- Individen tillrättavisar andra och utsätter dem för kränkningar eller våld
- Visar oro över att familjen ska få reda på ens sexuella läggning
- Önskan om att ”återställa mödomshinnan”
- Könsssegregering (går/sitter/arbetar inte med personer av annat kön)

Tecken på att barn kan vara utsatta för hedersvåld

I en hederskontext kan vuxna i familjen begränsa barnets möjligheter att bestämma över sitt liv och sin kropp genom repressiv uppfostran. Istället för att barnet i takt med att han eller hon blir äldre får mer frihet och större livsutrymme, blir ofta barn och unga i en hederskontext mer kontrollerade ju äldre de blir. Framförallt gäller det flickor och kvinnor i en hederskontext som många gånger blir som mest kontrollerade när de kommer in i puberteten.

Barn kan i tidig ålder känna rädsla för vad som händer om man inte följer familjens och kollektivets normer. Eftersom barn befinner sig i en beroendeställning till sina föräldrar och har svårt att själva be om hjälp eller söka stöd behöver yrkesverksamma många gånger uppmärksamma tecken på att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck. Nedan följer tecken på att barn kan vara utsatta för våld. Tecken på att ett barn är utsatt för hedersvåld skiljer sig från person till person och många barn visar inga tecken på våldsutsatthet. Det är

också viktigt att komma ihåg att för många barn är hederskontexten en vardag och hedersvåldet och förtrycket har normaliserats. Utifrån sin uppväxt och uppfostran har många barn internaliserat värderingarna i hederskontexten och är själva måna om att följa dem. Det är inte heller ovanligt att barn och unga vilseleds i sin utsatthet, exempelvis kan en bortföringsresa beskrivas som en semesterresa eller att man ska hälsa på en släkting eller bekant. Många barn kan därför sakna insikt i sin egen utsatthet.

Särskilt för barn och unga som lever med hedersförtryck begränsas friheten och livsutrymmet successivt ju äldre de blir. För individer som inte lever i en hederskontext minskar kontrollen ju äldre de blir. Se illustrationer ovan.

När yrkesverksamma uppmärksammar tecken på att ett barn är utsatt för hedersvåld är det viktigt att komma ihåg att många barn har svårt att svara på frågor om varför han eller hon uppvisar tecknen. Barn kan istället uttrycka en generell oro och har svårt att specificera den. Unga vuxna kan i högre uträkning vara specifika kring det som de är oroliga för, exempelvis genom att berätta att de är rädda för att inte komma tillbaka till Sverige efter en utlandsresa. Men också unga vuxna kan ha svårt att vara så specifika och istället uttrycka eller uppvisa tecken på en generell oro. Det är därför viktigt att yrkesverksamma är uppmärksamma på barn och ungas beteenden, framförallt om beteendet förändras i samband med ett skollov.

Eftersom barns utsatthet för hedersvåld kan skilja sig mellan personer ska listan nedan inte användas som en checklista.

FYSISKA TECKEN

- Kan reagera väldigt starkt på vissa beteenden som vi vuxna inte reagerar på eller tycker är konstiga
- Kan uppfattas som skrämmande eller märkligt av andra barn
- Plötsligt ändrar sitt beteende (arg, ledsen, okoncentrerad, rädd)
- Utövar våld
- Magont, huvudvärk eller ont på andra ställen på kroppen
- Ofta sjuk eller hängig
- Ljudkänslig
- Utagerande och eller självdestruktivt beteende
- Uppfostrar andra barn
- Undviker närhet
- Lättskrämd, ängslig
- Föräldrar har bestämt klädsel för barnet, trots att klädseln exempelvis inte är anpassad efter förskolans eller skolans aktiviteter
- Får inte klä ut sig
- Att större syskon tar stort ansvar för yngre syskon
- Repetitiv lek
- Tecken på utsatthet för könsstämpning (se rubrik 3.4)
- Sexuellt utagerande beteende
- Har svårt att få kompisar

PSYKISKA TECKEN OCH PSYKISK OHÄLSA

- Överdriven rädsla/tillbakadragen
- Rädsla för höjda röster
- Svårt att koncentrera sig
- Svårigheter i samspelet mellan barn och föräldrar (exempelvis att barnet uppfattas som rädd eller betar sig annorlunda när föräldern är med)
- Aggressivitet, irritabilitet
- Separationsångest
- Utvecklingsvårighet
- Känslsvängningar
- Inlärningssvårigheter
- Generell ångest
- Nedstämdhet
- Söker uppmärksamhet
- Svårt att föreställa sig och planera för framtiden

Oro kring oskuld och heder:

- Tydlig könssegregation, exempelvis att inte leka tillsammans med eller vila/sova i samma rum som personer av annat kön
- Får inte leka med vissa barn för att de kommer från vissa länder/områden eller har en viss tro
- Föräldrar tillåter inte att manliga pedagoger får byta blöja på barnet
- Ger uttryck för att man inte får välja vem man ska vara tillsammans med
- Föräldrar motsätter sig stödinsatser

Bortföringsresor

Med bortföringsresor avses ofrivilliga eller vilseledande resor för den utsatta. Resorna sker många gånger i anslutning till terminsslut, skollov eller avslutad grundskole- eller gymnasieutbildning. Syftet med resorna är flera. Bland annat kan det vara för att utsätta en person för omvändelseförsök i syfte att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning, könsidentitet eller sitt könsuttryck. Det kan också handla om uppfostringsresor som görs för att individen exempelvis ska komma ifrån kriminella gäng, bli fri från narkotikamissbruk eller för att ”bättre” leva utifrån de normer och regler som kollektivet har för att upprätthålla sin heder. Personer kan också föras utomlands för att utsättas för tvångs- eller barnäktenskap. Lagstiftningen kring utreseförbud ses just nu över och det finns förslag på att utvidga utreseförbudet i syfte att omfatta fler former av utsatthet. Scanna QR-koden för mer uppdaterad information om vilken lagstiftning som gäller för hedersrelaterade brott. Det är vanligt att psykiskt och fysiskt våld inträffat innan en bortföringsresa har skett. Utöver de tecken som finns utöver ovan beskrivna tecken kan följande punkter vara bra att vara uppmärksam på punkter vara bra att vara uppmärksam på. Det är viktigt att komma ihåg att det ofta går väldigt fort att föra någon utomlands, det är därför viktigt att yrkesverksamma uppmärksammar tecken och agerar i tid.

- Personen har en ring på fingret (observera att ringen även kan sitta på höger hand)
- Personen pratar om ”sitt” bröllop. Personen kan också prata om eller visa bilder på sin tilltänkta
- Personen ansöker om längre ledighet i anslutning till terminsslut eller lov för att en utomlandsresa och visar därtill oro, intresse och/eller stress kring om ledighet beviljas eller inte
- Ansöker om att få ta längre pauser från förskolan eller skolan på grund av en längre utomlandsresa, ofta till länder där personen har släkt
- Uppvisar stress, obehag och/eller oro inför en kommande utlandsresa
- Upplevs upprymd inför en utlandsresa (personen kan ha normaliserat hedersvåldet och har romantiserade föreställningar om vad som ska ske eller har fått felaktig information kring vad som ska ske under resan)
- Saknas vid början av terminsstart.

Det är straffbart att föra en person ut ur landet i syfte att ingå barn-/tvångsäktenskap eller för att utsättas för könsstympning. Om så är fallet kan ett utreseförbud införas av socialtjänsten. Borås Stads socialtjänst har rutiner för detta. Läs mer hur du ska agera vid misstanke om utreseförbud i kapitlet Agera.

Könsstympning av flickor och kvinnor

Likt barnäktenskap och tvångsäktenskap utgör också könsstympning en central del i det hedersrelaterade våldet. Syftet med könsstympning är att kontrollera flickors och kvinnors kroppar och sexualitet genom att reducera möjligheten att uppleva sexuell njutning, och i vissa fall göra sex fysiskt svårt och smärtsamt. Sedvänjan kommer från föreställningen om att mäns och familjers heder påverkas av flickors och kvinnors anseende och sexualitet. Könsstympning är en gammal sedvänja och har ingen koppling till någon specifik religion.

Det finns fyra olika varianter av könsstympning, WHO klassificerar dem enligt nedan:

1. Typ 1: förhuden på klitoris skärs bort. Ibland skärs även klitoris, eller delar av klitoris, bort.
2. Typ 2: hela klitoris skärs bort, tillsammans med hela eller delar av de inre blygdläpparna.
3. Typ 3: alla yttre delar av könsorganet, det vill säga klitoris samt inre och yttre blygdläppar skärs bort. Därefter sys det som är kvar av de yttre blygdläpparna ihop så att slidöppningen täcks för.
4. Typ 4: Andra skadliga ingrepp mot könsorganet, till exempel prickning, snittning, skrapning eller att man bränner klitoris och vävnaden runtomkring. Det kan också vara olika variationer mellan de beskrivna typerna 1-3.

Flickor och kvinnor utsätts oftast för könsstympning i ung ålder, mellan fyra och fjorton års ålder är det vanligaste. Men även spädbarn och äldre tonåringar utsätts. Övergreppet kan också upprepas flera gånger senare i livet. Många upplever att det är svårt eller skamfullt att prata om könsstympning och söker därför inte stöd eller vård. De flesta som är utsatta för könsstympning i Sverige upptäcks i samband med en graviditet eller förlossning och erbjuds då vård. Antalet flickor och kvinnor som har sökt vård och fått en diagnos kopplad till könsstympning har ökat de senaste åren.

Könsstympning är förbjudet i Sverige enligt svensk lag (SFS 1982:316). Könsstympning får inte utföras och är straffbart, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. Det kan finnas flera tecken på att någon är utsatt för könsstympning. Dessa skiljer sig från person till person och listan nedan ska därför inte användas som en checklista.

Tecken på att någon är utsatt för könsstympning kan exempelvis vara följande:

- Nedstämdhet
- Gynekologiska problem som svårt att kissa, inkontinens, menstruationsbesvär och återkommande urinvägsinfektioner.
- Går stelt eller har svårt att sitta.
- Smärtsamma samlag.
- Uppvisar tecken på PTSD.

Kopplat till könsstympning och kontroll av flickors och kvinnors kroppar och sexualitet är också oskuldskontroller, oskuldsoperationer och oskuldsintyg. Dessa hör ihop med föreställningen att det finns en mödomshinna som täcker hela slidöppningen och som går sönder första gången en kvinna har sex. Enligt Socialstyrelsen är det enligt rådande evidens inte möjligt att medicinskt fastställa om en kvinna någon gång har haft samlag eller inte. Därför är oskuldskontroller, utfärdande av oskuldsintyg eller oskuldsoperationer inte i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Huvudargument mot könsstympning

Här är några viktiga huvudargument från Jämställdhetsmyndigheten som du som yrkesverksam kan använda i ditt arbete mot könsstympning av flickor och kvinnor.

- Könsstympning av flickor och kvinnor är ett övergrepp mot kvinnors och flickors kroppsliga integritet och mänskliga rättigheter.
- Könsstympning av flickor och kvinnor stöds inte i någon religion.
- Könsstympning av flickor och kvinnor är en skadlig sedvänja som innebär livslångt lidande för många som utsätts.
- Könsstympning av flickor och kvinnor är ett brott enligt svensk lag och internationella konventioner.
- Könsstympning av flickor och kvinnor har inga medicinska fördelar

LÄS MER!

- Länsstyrelsen Östergötland – hedersfortryck.se
- Barnafrid - ett nationellt centrum för kunskap om våld mot barn
- Att vilja se, vilja veta och att våga fråga – Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet. Socialstyrelsen (2014).
- Den lilla handboken mot könsstympning av flickor och kvinnor, Jämställdhetsmyndigheten
- Könsstympningspasset – Information om Könsstympning, Länsstyrelsen Östergötland och Polisen (2018)

STÖD- OCH
UTBILDNINGSMATERIAL

4. Våga fråga och skapa bra samtal

Många som har varit utsatta för hedersvåld vittnar om att det var få som frågade om deras situation. Samtidigt finns ofta en rädsla för att berätta. Det är därför viktigt att alltid fråga, men också viktigt att lyssna och ta emot svaret på ett tryggt sätt genom att visa lyhördhet och respekt.

I mötet har du en kort stund på dig att inge trygghet. Emotionell närvaro kan vara avgörande för att individen ska våga berätta. Lyssna in, ställ följdfrågor, visa nyfikenhet och intresse för individens berättelse och visa att du tar situationen på allvar. Visa också att du har kunskap om vad hedersrelaterat våld och förtryck är för något utan att generalisera personens individuella berättelse. Det finns också verksamheter dit du som yrkesverksam kan vända dig för stöd och rådgivning. Kanske vill du ha någon att bolla med inför ett samtal eller diskutera hur du ska gå tillväga när du misstänker att en person är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck. Scanna QR-koden för att komma till kontaktuppgifter till olika verksamheter.

Nedan kommer några tips på vad som kan vara bra att tänka på inför, under och efter ett samtal.

Att tänka på inför samtal:

- **Bjud inte in anhöriga till samtalet.** Prata alltid själv med den utsatta i första hand.
- **Många som lever i en hederskultur lever också i en tystnadskultur.** Att berätta för någon utanför familjen och släkten kan innebära stora risker. Att känna tillit och trygghet är viktigt för att våga berätta.
- **Personer som lever i en hederskultur kan vara både utsatta för och utövare av hedersvåld.** Det är exempelvis vanligt att pojkar och män är såväl utsatta för hedersvåld som utövare av hedersvåld, det kan också gälla äldre kvinnor.
- **Det är vanligt att känna ambivalens inför att berätta.** Det är vanligt att hedersutsatta personer tar tillbaka sin berättelse flera gånger om. Låt det ta tid. Visa att du går att lita på och berätta att du finns där.
- **Det är vanligt att personer som är utsatta för hedersvåld har låg tillit till yrkesverksamma, exempelvis inom skola, socialtjänst och andra myndigheter.** Den som är utsatt för hedersvåld kan därför ta med en person som han eller hon känner tillit till. Var dock noga så att trygghetspersonen inte riskerar säkerheten för personen som är utsatt.

- **Använd inte begreppet ”heder”.** När en person berättar om sin utsatthet är det inte säkert att han eller hon använder sig av ord som ”heder”, ”könsstymning”, ”barnäktenskap”, ”tvångsäktenskap” eller ”hederskultur”. Begreppen används av oss yrkesverksamma men för de personer som lever i en hederskultur är det en del av deras vardag och många identifierar sig inte med begreppen. Många personer som är utsatta för hedersvåld är uppväxta med det och kan också ha normaliserat sin utsatthet. Istället kan personen använda ord som oro, rädsla, våld, tradition och familjeproblem för att beskriva sin situation.
- **Ett sätt att samtala kan vara att utgå ifrån personens rättigheter.** Att prata om mänskliga rättigheter, som alla har, istället för den direkta våldsutsattheten kan vara ett sätt att närma sig eller inleda ett samtal. Det kan också vara hjälpsamt att samtala om vad som räknas som våld.
- **Många utsatta har haft en begränsad tillgång till samhällsinformation.** Det är därför vanligt att man har gått miste om viktig information om vilka rättigheter vi har i Sverige och vilken hjälp och stöd som finns. Att informera om detta är därför viktigt.
- **Våga fråga och våga lyssna.** Många som är utsatta för hedersvåld berättar att de inte har fått frågor om sin utsatthet i tillräckligt stor utsträckning. Om du misstänker att någon kan vara utsatt för hedersvåld är det därför viktigt att fråga och ställa följdfrågor. Samtidigt är det viktigt att vara inlyssnande och visa att du kan ta emot det som personen berättar för dig.
- **Du kan också låta samtalet börja med de tecken eller symptom som du har uppmärksammat och som gör att samtalet äger rum,** istället för att prata om en direkt utsatthet utifrån en hederskontext. Generellt behöver samtalet inte handla om att ställa många olika frågor för att ”checka” av tecken på hedersvåld. Ställ hellre fördjupande frågor på det som individen väljer att berätta.
- **Att ställa korta, enkla och öppna frågor kan underlätta för utsatta personer att berätta om sitt liv.**
- **Ringa in attityder kring** hedersförtryck i den utsattas berättelse och fördjupa dig i dem, snarare än att bocka av olika tecken på heder.
- **Informera alltid om att du som yrkesverksam har anmälningsplikt om personen är under 18 år.**
- **Det kan vara viktigt att sträva efter att agera skyndsamt när en utsatt väl väljer att berätta om sin utsatthet.** Det beror på att viljan att ta emot hjälp tenderar att minska allteftersom tiden går i väntan på hjälp.

Användning av tolk

Enligt Förvaltningslagen (2017:900) 13 § är myndigheter skyldiga att använda tolk om personen inte behärskar svenska. Genom användning av tolk kan det skapas möjlighet att tala om saker som annars är svåra att uttrycka på ett annat språk än sitt modersmål. Tänk på att du kan boka tolkar som är vidareutbildade inom sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR).

Överväg följande inför användning av tolk:

- Använd alltid en auktoriserad tolk. Använd aldrig familjemedlemmar, bekanta eller personal på skolan.
- Familjemedlemmar eller bekanta bör aldrig befinna sig i samma rum under samtalet.
- Be om en tolk som inte bor i närområdet.
- Det kan vara säkrare att använda en telefontolk än en platstolk. Per telefon förblir man mer anonym, förutsatt att individens förnamn och orten den befinner sig på inte nämns. Den som beställer tolken ska reflektera över vad som blir bäst i varje enskild situation.
- Inför att tolk ska beställas, försök att fråga den utsatta om det finns några önskemål angående tolkens kön eller bakgrund. Finns det någon inom familjen/ bekantskapskretsen som är tolk? Tillhör personen en minoritetsgrupp med ett språk som talas av få personer? Är det säkrare med telefontolk?
- När du har fått kännedom om namnet på tolken, meddela då detta till den utsatta om möjligt (ibland kan det vara svårt att kommunicera med personen utan tolk). Den utsatta får på så vis möjlighet att avböja tolken.
- Om möjligt, kom överens med den utsatta om ett kodord för att avsluta samtalet om det inte känns tryggt med tolken.

Säkerhetsaspekter inför ett samtal

Det är viktigt att alltid ha ett säkerhetstänk vid misstanke om att en person är utsatt för hedersvåld. Omständigheterna ser olika ut och åtgärderna kring den utsattas säkerhet ska alltid anpassas efter omständigheterna.

- I hedersärenden är anhöriga ofta gärningspersoner. Om anhöriga får information om att du misstänker hedersvåld finns det risk för att den utsatta kan komma att påverkas eller skadas.
- Tänk på att det kan finnas flera gärningspersoner runt den utsatta.
- Möten ska om möjligt planeras utifrån den utsattas önskemål.

- Samtalet bör ske på en plats dit ingen i den utsattas omgivning kan "räkna ut" att den utsatta har sökt hjälp. En bra plats är exempelvis ett ställe där den personen vistas ofta. Det kan vara i skolan eller på arbetsplatsen.
- Informera den som är utsatt för hedersvåld om vart den kan vända sig vid en akut situation. Säkerställ att personen vet vad han eller hon ska göra om det uppstår en akut situation.

Förslag på frågor att ställa i ett samtal

Nedan ges exempel på frågor som kan vara vägledande i ett samtal.

Inledande frågor

- Vad är det du vill göra som du inte får göra?
- Vad är det du måste göra som du inte vill?

Frågor för att avgöra om situationen kräver brådskande åtgärder

- Varför söker du kontakt med mig just idag?
- Vad har du blivit utsatt för (undersök vilken typ av våld personen har varit utsatt för och om det har eskalerat över tid: psykiskt, fysiskt, sexuellt, socialt, digitalt, materiellt, latent)?
- Har du gjort/eller tror någon att du har gjort någonting som du inte får?
- Är du gift eller bortlovad till någon?
- Hur mår du idag (sök efter tecken på psykisk ohälsa)?
- Är du rädd för att gå ifrån vårt samtal idag? Vad är du rädd för kan hända?
- Vet du vart du kan vända dig om något akut inträffar efter vårt samtal? (Det är viktigt att du försäkrar dig om att individen vet vart han eller hon ska vända sig om något akut inträffar).
- Vet du hur du tar hjälp om något akut inträffar? (Se om personen kan ta kontakt på ett säkert sätt, exempelvis hur personen går tillväga om mobiltelefonen är övervakad)

Övriga frågor

- Vilka argument används för att reglerna ska efterföljas?
- Vilka metoder används för att reglerna ska efterföljas?
- Vilka personer upprätthåller reglerna? Vem bestämmer vad?
- Vad händer om reglerna bryts?
- Har någon släkting till dig varit i en liknande situation? Hur reagerade familjen då?
- Hur länge har kontrollen pågått?
- Har någon uttalat hot, i så fall vem eller vilka?
- Förekommer våld? Vem eller vilka utsätter dig för våld? I vilka situationer uppstår det?
- Vad tycker dina föräldrar om den du är kär i? Kan du ta hem din partner?
- Får du välja vem du ska vara tillsammans med?
- Vilka krav finns om ditt utseende?
- Vad har sagts om din framtid?
- Hur ser du på din framtid?
- Vilken är mammans respektive pappans hållning i dessa frågor?
- Hur ser bröders, systrars och släktingars inställning ut?
- Var finns släkten?
- Vad händer när du protesterar?
- Får du göra saker som du tycker om på fritiden (undersök om personen blir begränsad i exempelvis val av fritidsaktiviteter)?

Att bemöta, lyssna och reagera

- **Tänk på hur du reagerar och behåll lugnet.** Vissa personer kan dra sig tillbaka om yrkesverksamma reagerar kraftfullt eller negativt på det som de berättar. Det kan göra att personen känner skam eller skuld och inte vågar berätta vidare. Var istället lugn och visa att du kan ta emot berättelsen. Var noga med att inte reagera dömande utan fokusera istället på de våldshandlingar som personen har varit utsatt för.
- **Var lyhörd och följsam i samtalet.** Gå inte för snabbt fram. Ett forcerat samtal kan riskera att leda till rädsla och skam. Om situationen inte är akut och det blir kort om tid är det bättre att boka in ett nytt samtal.
- **Be att få återkomma** efter att du har hört berättelsen, om du är osäker på hur du ska agera i situationen. Informera personen om när du ska återkomma och hur du kommer att göra det. Anpassa skyndsamheten i ditt agerande utifrån allvarlighetsgraden i informationen som du har fått.
- **Samverka med andra professionella.** Merparten av de barn som är utsatta berättar inte om sin utsatthet på ett sammanhängande och tydligt sätt vid ett möte. Det innebär att barn inte alltid svarar på frågor på ett så utförligt sätt som vi skulle vilja. Professionella som arbetar med våldsutsatta berättar att barn ofta tenderar att ”pysa” lite här och lite där. Ibland kan man behöva lägga ett pussel runt en person tillsammans med flera yrkesverksamma som möter personen i olika sammanhang. Ha ett säkerhetstänk när du involverar andra aktörer och tänk på att du kan behöva be om samtycke från den enskilde innan du kontaktar andra yrkesverksamma.
- **Ett professionellt bemötande behöver inte innebära att du kan allt i förväg.** Att våga fråga och lyssna trots osäkerhet är också att vara professionell.

Dokumentation

Var uppmärksam på vem som kan komma åt dokumentationen eller ärendet av personer som är utsatta för hedersvåld. Personer som exempelvis tillhör samma släkt som den utsatta ska inte ha åtkomst till dokumentation. Hantera därför all information aktsamt. Vid behov kan det vara bra att spärra åtkomsten av dokumentationen/ärendet. Gör en bedömning om bestämmelsen enligt 12 kap 3§ Offentlighets- och sekretesslag (OSL) gäller om/när vårdnadshavare begär ut handlingar.

LÄS MER!

- Nationellt centrum för kvinnofrid – Våga fråga
kort: lathund för frågor om våld
- Barnafrid - ett nationellt centrum för kunskap om våld mot barn
- Att vilja se, vilja veta och att våga fråga – Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet. Socialstyrelsen (2014).

5. Agera

Alla yrkesverksamma har ett ansvar i att identifiera utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Hur man ska agera beror bland annat på den utsattas ålder.

Personer under 18 år

En person under 18 definieras i laglig mening som ett barn. Om det framkommer att ett barn är utsatt för hedersvåld har du som yrkesverksam en lagstadgad skyldighet att göra en orosanmälan.

Tystnadsplikten/sekretessen väger inte tyngre än skyldigheten att göra en orosanmälan¹.

Som anmälare behöver du inte vara säker på att barnet far illa. Att du har en misstanke eller känner oro räcker för att anmälan ska göras. Den som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa, har ett personligt ansvar för att anmälan görs. Underlåtenhet att anmäla till socialtjänsten rubriceras som tjänstefel enligt Brottsbalken 20 kap 1 §. På grund av anmälningsplikten kan du inte vara anonym.

Orosanmälan

Gör en skriftlig orosanmälan till socialtjänsten. Varje förvaltning har färdiga blanketter och rutiner vid orosanmälan. **Säg aldrig till vårdnadshavarna att du ska göra eller har gjort en orosanmälan i de fall du misstänker hedersvåld.**

Det är viktigt att du i orosanmälan beskriver så **utförligt** som möjligt vad barnet har berättat och/eller vad det är som gör att du är orolig. Om du misstänker hedersvåld ska du alltid berätta det i orosanmälan. Socialtjänsten har då särskilda rutiner för ärenden som rör utsatthet för hedersvåld. Du behöver inte veta om personen är utsatt för hedersvåld, men det är viktigt att socialtjänsten får den informationen så tidigt som möjligt.

När du ska skriva din orosanmälan kan du utgå ifrån följande frågor. Tänk på att skriva med allt som kan vara bra för socialtjänsten att veta.

- Misstänker du att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck?
- Vad har barnet berättat?
- Vad är det som gör att du är orolig (ge gärna konkreta exempel)?
- Hur länge har oron funnits?
- Vad är det som gör att du anmäler just nu?
- Vart befinner sig barnet just nu? Tror du att det finns en akut fara för barnet?
- Finns det andra barn i familjen (om ja, ange hur många och ålder)?

¹ Undantag gäller i vissa situationer om man är familjerådgivare

Om du får ny information som inte tidigare framkommit i orosanmälan är du skyldig att göra en ny orosanmälan, du kan därmed göra flera orosanmälningar för samma barn. Om du är osäker på om du ska göra en orosanmälan, eller hur du ska skriva i din orosanmälan, kan du kontakta Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck - Älvsborg eller Barnahus Älvsborg som kan ge rådgivning och stöd vid utformningen av orosanmälan.

KONTAKT-
UPPGIFTER

Otrygghet i samband med orosanmälan

Ibland kan det kännas obehagligt att göra en orosanmälan. Alla yrkesverksamma i Borås Stad ska känna sig trygga i sin anmälningsplikt. Säkerhetsavdelningen på Centrum för kunskap och säkerhet (CKS) kan stödja dig på flera olika sätt för att du ska känna dig trygg när du har gjort en orosanmälan. Om du känner dig osäker i samband med en orosanmälan kan du göra följande:

- 1.** Börja alltid med att prata med din chef. Chefen kan i sin tur ta kontakt med CKS. Alla förvaltningar har en säkerhetssamordnare kopplat till sig som bland annat arbetar för att du ska känna dig trygg på din arbetsplats.
- 2.** Säkerhetssamordnaren för din förvaltning gör en risk och hotbedömning tillsammans med dig och din chef där ni tillsammans kartlägger situationen.
- 3.** Beroende på vad bedömningen visar kan flera olika åtgärder vidtas. Säkerhetssamordnaren kan ge allmänna tips och råd kring hur ni kan höja säkerheten på arbetsplatsen generellt. Säkerhetssamordnaren kan också stötta i mer riktade åtgärder utifrån vad bedömningen har visat. Exempel på sådana åtgärder kan vara:
 - Se över lokalerna på arbetsplatsen. Kanske behöver delar av arbetsplatsen låsas.
 - Tillfälligt omfördela arbetsuppgifter.
 - Ge stöd i kontakt med polisen och vid en eventuell polisanmälan
 - Förmedla kontakt med företagshälsovården
 - Dela ut ett personlarm som är kopplat direkt till larmcentralen. Larmet kan bäras på arbetsplatsen, till och från arbetsplatsen och privat.

Säkerhetssamordnaren kan också i ett mer långsiktigt och förebyggande perspektiv höja kunskapen för hela arbetsgruppen.

Vad händer efter en orosanmälan?

Mottagningsgruppen på socialtjänsten tar emot anmälan. Ett mottagningsbevis skickas till anmälaren. När det handlar om hedersvåld kontakter mottagningsgruppen alltid Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck - Älvsborg för ett konsultativt samråd. Utifrån det som bestäms i samråd planeras hur ärendet ska handläggas inom socialtjänst, polis, hälso- och sjukvård med flera.

Om ett barn har placerats på annan plats än i ursprungsfamiljen ska socialtjänsten informera förskolan, grundskolan eller gymnasieutbildningen om detta. Observera att informations-skyldigheten endast gäller för barn.

Vid brådskande situationer

Vad som är en brådskande situation beror på omständigheterna i den enskilda situationen. Generellt innebär en brådskande situation att det finns en överhängande risk för att någonting ska hända individen som medför att han eller hon behöver omedelbart skydd. Det kan exempelvis vara uttalade planer på tvångsäktenskap, våld, könsstympning eller bortföringsresa. Det kan också vara att en hedersutsatt person får kännedom om att kollektivet har fått information om ett normbrott och att han eller hon därmed är orolig för repressalier.

Du som yrkesverksam kan då göra följande:

Meddela inte vårdnadshavare att du ska göra eller har gjort en orosanmälan

1. Ring mottagningsgruppen (IFO socialtjänst).
Scanna QR-koden för kontaktuppgifter.
2. Beskriv så utförligt som möjligt vad den unge har berättat och vad du är orolig över. Exempel på information som socialsekreterarna behöver ha:
 - Misstänker du att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck?
 - Vad har barnet berättat?
 - Vad är det som gör att du är orolig (ge konkreta exempel)?
 - Hur länge har oron funnits?
 - Vad är det som gör att du anmäler just nu?
 - Var befinner sig barnet just nu? Tror du att det finns en akut fara för barnet?
 - Finns det andra barn i familjen (om ja, ange hur många och ålder)?
3. Utifrån informationen gör mottagningsgruppen en skyddsbedömning av situationen och beslutar därefter om eventuella åtgärder. Nya, kontinuerliga skyddsbedömningar ska göras vid behov av såväl mottagningsgruppen som utredningsgrupperna. Vid behov träffar socialtjänsten barnet på plats och ibland kan barnet bli tillfrågat om att komma till socialtjänsten. Socialtjänsten har möjlighet att träffa barnet utan att informera vårdnadshavare om det föreligger misstanke om hedersvåld. Vid dessa tillfällen kan en trygghetsperson finnas med, det kan till exempel vara personal från skolan.
4. En muntlig orosanmälan ska alltid kompletteras med en skriftlig orosanmälan i efterhand. Varje förvaltning har färdiga blanketter/mallar och rutiner för orosanmälan till socialtjänsten.

Särskilt vid misstanke om bortföringsresa

Vid misstanke om att en person under 18 år ska föras ut ur landet i syfte att ingå äktenskap, en äktenskapsliknande förbindelse eller för att utsättas för könsstympning kan socialtjänsten göra en ansökan om utreseförbud hos förvaltningsrätten. I brådskande fall kan socialnämnden fatta beslut om ett tillfälligt utreseförbud som gäller omedelbart. Bortföringsresor kan ske snabbt, agera därför skyndsamt om du misstänker att ett barn är på väg att föras utomlands. Regeringen vill i skrivande stund utvidga det nu gällande utreseförbudet i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Utreseförbud föreslås kunna beslutas om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige och barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av omständigheter som kan föranleda vård enligt LVU. Scanna QR-koden för mer information om gällande lagstiftning för hedersrelaterade brott.

Kontakta alltid mottagningsgruppen omgående vid misstankar om att ett barn ska föras ut ur landet. Beskriv att du misstänker en bortföringsresa och se föregående tillvägagångssätt.

Personer över 18 år

Huvudregeln för personer som är över 18 år är att det är frivilligt att ta emot hjälp. För personer mellan 18 och 20 år kan dock Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) tillämpas.

Du som yrkesverksam kan göra följande för att hjälpa en person över 18 år.

- **Försök motivera individen till att söka hjälp.**
- **Informera individen om dennes rättigheter** (det kan vara rätten till sin egen kropp, rätten att få vara tillsammans med vem man vill, rätten till ett liv fritt från våld med flera).
- **Lämna telefonnummer och kontaktuppgifter till olika stödfunktioner.** Scanna QR-koden för kontaktuppgifter.
- **Informera om vikten av att dokumentera eventuella skador** genom att exempelvis notera enskilda händelser med datum och tid i en dagbok eller liknande. Det kan också vara bra att fotografera fysiska skador. Informera dock om att dokumentationen ska förvaras säkert så att den inte hittas av gärningspersonen.
- **Om personen själv vill, erbjud dig att hjälpa till att ta kontakt med Relationsvårdsenheten.** Det kan till exempel vara att sitta med när personen ringer till Relationsvårdsenheten.

Relationsvårdsenheten

Relationsvårdsenheten är en del av socialtjänsten och ger stöd och hjälp till alla våldsutsatta personer som är över 18 år i Borås Stad. Informera den som är våldsutsatt om Relationsvårdsenheten och hur han eller hon gör för att ta kontakt med dem. Du kan bland annat informera om följande:

- **Relationsvårdsenheten har en kontakttelefon.**
Scanna QR-koden för kontaktuppgifter.
- **Relationsvårdsenheten har möjlighet att träffa en individ anonymt** ett par gånger för att hjälpa denne att avgöra om han eller hon vill ha hjälp eller inte.
- **Individen har möjlighet att ta med sig en trygghetsperson.**
- **Relationsvårdsenheten har möjlighet att bevilja både akut och planerad skyddsplacering av vuxna.**
- **Relationsvårdsenheten har en särskild rutin för trygga polisanmälningar vid hedersvåld.** Ofta får polisen en bättre möjlighet att utreda brottet om de kommer till brottsplatsen i nära anslutning till brottet. Att motivera en våldsutsatt till att polisanmäla får dock inte vara överordnat i relation till att söka stöd och skydd. Det är viktigt att den utsatta inte känner att polisanmälan är ett krav för att få hjälp.
- **Relationsvårdsenheten kan bevilja stödsamtal.**
- **Relationsvårdsenheten har sekretess.** Det innebär att den som tar kontakt med Relationsvårdsenheten inte behöver vara rädd för att uppgifter lämnas ut till obehöriga. Uppgifter om den våldsutsatta lämnas inte till någon om han eller hon inte ger sitt samtycke till det.

Orosanmälan för personer över 18 år

Det finns ingen skyldighet att som yrkesverksam göra en orosanmälan för en person som är vuxen. Det krävs oftast ett medgivande från personen som det gäller för att yrkesverkamma ska få ta kontakt med socialtjänsten, vilket inte alltid är möjligt. Det finns också en möjlighet för alla privatpersoner att göra orosanmälningar avseende personer som är vuxna. Det finns också möjligheter att göra polisanmälningar vid misstanke om brott.

LÄS MER!

- Länsstyrelsen Östergötland – [hedersfortryck.se](https://www.hedersfortryck.se)
- Barnafrid - ett nationellt centrum för kunskap om våld mot barn

6. Verksamhetsuppdrag, samverkan och konsultation

För att en person som är utsatt för hedersvåld ska få den hjälp och det stöd som han eller hon behöver måste vi samarbeta över professionerna. Om samhällets verksamheter samordnar sig förbättras förutsättningarna för lyckade insatser. I vissa fall är en fungerande samverkan avgörande för att en person ska få den hjälp och det stöd som han eller hon behöver. För att samverkan ska fungera så bra som möjligt behöver respektive aktör veta vilket ansvar och vilka skyldigheter som åligger den egna professionen, men också ha en överblick över andras ansvar och skyldigheter.

Nedan följer en beskrivning över olika verksamheters uppdrag vad gäller hedersvåld samt vilka möjligheter de har att samverka. Här finns också information om vart du som yrkesverksam kan vända dig för konsultation.

Förskola och skola

Skolan ska förebygga och bemöta hedersrelaterat våld och förtryck med kunskap och aktiva insatser. En del i skolans grundläggande uppdrag, som framgår av skollagen och läroplanerna, är det främjande arbetet. Det främjande arbetet innebär att skapa en skola där alla barn och ungdomar kan utvecklas, lära och känna omsorg och omtanke. Utöver detta ska Borås Stads skolor också arbeta förebyggande mot hedersvåld utifrån olika aktiviteter.

I och med den nya läroplanen, från och med hösten 2022, ska skolorna också undervisa om och ge eleverna kunskap i hedersrelaterat våld och förtryck. Rektorn har ansvar för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att kunskapsområdet om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i undervisningen. Att eleverna får kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck är viktigt för att få information om vilka rättigheter man har, vad som är lagligt och inte samt vart hjälp och stöd finns att få.

Skolan har också särskilt stora möjligheter att upptäcka om någon elev far illa eller när det finns risk för det. Skolpersonal kan behöva ställa frågor, lyssna och ta emot elevers berättelser för att vid behov göra en orosanmälan. Det kan kännas svårt att prata om hedersvåld, och våld generellt. Därför är det viktigt att ha kunskap om hedersvåld, förståelse för dess komplexitet och veta hur man ska gå tillväga. Det är också viktigt att varje förvaltning har rutiner för hur de ska agera när någon är hedersutsatt. Varje skolförvaltning har särskilda rutiner för orosanmälan där det framgår att vårdnadshavare inte ska kontaktas om det finns misstanke om hedersvåld. Inom Förskoleförvaltningen finns också en särskild frånvarorutin som beskriver hur yrkesverksamma ska agera när ett barn är frånvarande från förskolan utan giltig anledning, också Grundskoleförvaltningen har en särskild rutin för elever som inte kommer tillbaka till skolan efter lov eller ledighet. Gymnasie- och vuxenutbildningsförvaltningen har ett specifikt stödmaterial för arbetet mot hedersvåld.

Inom ramen för skolans verksamhet ska skolan:

- Upptäcka och identifiera hedersutsatthet
- Ställa frågor, lyssna samt vara en trygg vuxen för barnet
- Agera vid oro och kännedom om hedersutsatthet och, om personen är under 18 år, göra en orosanmälan till socialtjänsten. Notera att en orosanmälan också ska göras om det finns misstanke om att ett barn är bortfört utomlands. Det kan också vara aktuellt med en polisanmälan, exempelvis om personen är över 18 år.

Efter en orosanmälan tar socialtjänsten över arbetet. Skolan har ett fortsatt viktigt ansvar i att fortsätta göra orosmätningar om ny information kommer fram. Flera orosmätningar kan göras för en och samma elev. Om eleven fortsatt är kvar på skolan under utredningen hos socialtjänsten är det också viktigt att skolpersonal vid behov fortsätter finnas där som en trygg vuxen för barnet.

Se Myndighetsgemensam vägledning vid hedersrelaterad brottslighet för mer information om hur förskolan och skolan kan agera när barn riskerar att bli eller är bortförda till ett annat land.

Socialtjänsten

Socialtjänsten i Borås Stad ska arbeta förebyggande mot hedersvåld genom olika förebyggande aktiviteter. Socialtjänsten har också en generell skyldighet i att samverka i frågor som rör barn som far illa eller som riskerar att fara illa. Samverkan ska ske både på individnivå och på övergripande nivåer. Inom socialtjänsten finns det flera olika verksamheter som är viktiga i arbetet mot hedersvåld.

IFO Barn och unga

Personer som är under 18 år, bosatta i Borås Stad och som är utsatta för hedersvåld får stöd via socialtjänsten. Ärendet inkommer till socialtjänsten via mottagningsgruppen, exempelvis genom en orosanmälan. Mottagningsgruppen gör en skyddsbedömning och bedömer hur akut situationen är. Om det finns misstanke om att ett barn är utsatt för hedersvåld inleds alltid en utredning samma dag. Nya, kontinuerliga skyddsbedömningar görs av både mottagningsgruppen och utredningsgrupperna vid behov. Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck – Älvsborg kan kontaktas när det finns misstanke om att barnet är utsatt för hedersvåld. Det är viktigt att också uppmärksamma eventuella syskon till barnet.

När det gäller hedersvåld kan socialtjänsten träffa den unge några gånger för klargörande samtal kring situationen och eventuellt behov av stöd och skydd i enlighet med 12 kap 3§ OSL, detta gäller när man antar att den unge lider betydande men om vårdnadshavare får tillgång till informationen. Den unge ska informeras om när och hur vårdnadshavare kommer informeras.

Socialtjänsten gör en riskbedömning och använder sig av riskbedömningsverktyget PATRIARK för att bedöma risk för hedersrelaterat våld och förtryck. Bedömningsinstrumentet är ett stöd för handläggare att ringa in det som man behöver ha svar på för att bedöma behovet av skydd och stöd. Därefter fattas beslut om lämpliga insatser utifrån barnets behov.

Det finns några saker som kan vara särskilt viktiga att ha i åtanke i ärenden som rör hedersvåld:

- **Avvakta med att ta kontakt med barnets vårdnadshavare eller andra anhöriga.** Gör en bedömning om när och hur det görs på ett lämpligt sätt.
- **Socialtjänsten kan ha klargörande samtal med den unge utan att informera vårdnadshavare om att utredning är inledd.** Överväg om detta är tillämpligt i enlighet med aktuell lagstiftning.
- **Överväg att ta kontakt med Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck – Älvsborg.** Exempelvis om du vill anmäla ett ärende till ett samråd eller om du önskar stöd- och rådgivning.
- **Tänk på att fler personer än barnets vårdnadshavare kan vara utövare av hedersvåld.** Det kan exempelvis handla om syskon, mor- och farföräldrar, kusiner eller vänner till familjen.
- **Vid omhändertagande se om det, i brådskande ärenden, har fattats beslut om umgängesbegränsning och skyddande av vistelseadress.**
I underställningen som inges till rätten kan beslutet fattas av socialnämnden, i brådskande fall av ordföranden. Om beslut inte fattas kan det finnas risk att vårdnadshavare får uppgifter om barnet i förvaltningsrätten.
- **I samband med underställningen är det möjligt att genom förvaltningsrätten önska ett offentligt biträde som har särskild kunskap om hedersvåld.** Om en förundersökning i ett brottsmål pågår samtidigt, och en särskild företrädare för barnet har utsetts, är det bra om samma person utses som offentligt biträde om denne har lämplig kompetens.
- **Om barnet vill återvända hem kan det bli aktuellt med vård enligt 1§ och 3§ LVU även om det pågår vård enligt 2§ LVU.** Att medvetet utsätta sig själv för en allvarlig risk att drabbas av hedersrelaterat våld kan anses som socialt nedbrytande beteende.
- **Utifrån barnets behov av skydd är det viktigt att vara aktsam kring den information om barnet som ska dokumenteras och lämnas ut.** Vid ett omedelbart omhändertagande är det viktigt att endast inkludera den information som är nödvändig för ärendet. Särskilt viktigt är det utifrån att information som lämnas i samband med underställning om 6§ LVU når vårdnadshavare genom förvaltningsrätten.

Bortförda barn

Det förekommer att barn och unga förs utomlands för att utsättas för hedersvåld. Inför en eventuell bortföringsresa kan socialnämnden besluta om ett utreseförbud. Se avsnittet om Särskilt vid misstanke om bortföringsresa

När ett barn är bortfört ur Sverige är Socialnämnden fortsatt ytterst ansvarig för att barn som bor eller har vistelseort i kommunen får det stöd och den hjälp som de är i behov av. Möjligheterna för Socialnämnden att agera när ett barn är fört utomlands beror dock mycket på vilket land som barnet är bortfört till. Men det finns vissa saker som Socialtjänsten kan göra och det finns faktorer som kan vara viktiga att ha i åtanke.

- **Se om det finns skäl att tillämpa sekretessbrytande bestämmelser**, det kan vara aktuellt vid exempelvis barnäktenskapsbrott och könsstympning av flickor och kvinnor.
- **Ta kontakt med Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck – Älvsborg.** De kan kontaktas för att ge stöd- och rådgivning i ärendet.
- **Ta kontakt med polis och åklagare.** Det kan du göra antingen för att lämna en polisanmälan eller, om det finns osäkerhet kring om barnet är utsatt för något brottsligt, för att få konsultation. Om socialtjänsten avstår från att göra en polisanmälan bör man redogöra anledningen för detta i barnets journal. Att socialtjänsten misstänker brott räcker för att göra en polisanmälan. Brottsrubricering eller misstänkt gärningsperson behöver inte uppges för att en polisanmälan ska kunna göras.
- **Ta kontakt med UD.** Utrikesdepartementet (UD) har möjlighet att undersöka om det finns information om barnet i det land som barnet är bortfört till och kan i vissa fall agera i vissa länder. Det beror på om landet har skrivit under Bryssel II-förordningen eller 1996 års Haagkonvention. På vilket sätt UD har möjlighet att agera diskuteras av polisen och UD i varje enskilt fall.
- **Var försiktig med att avsluta ärenden där barn har bortförts.** Flera mandat bortfaller när ett ärende har avslutats, exempelvis UD:s och Polisens mandat. Som rekommendation kan anföras att dokumenterad aktivitet bör finnas var tredje månad i ett ärende.
- **Ärendet kan vara levande i förvaltningsrätt under lång tid.** Det gäller när beslut om omedelbart omhändertagande fattats, men inte hunnit verkställas, och ett barn förts utomlands.
- **Utredningar som gäller barn som är bortförda till utlandet kan pågå längre än fyra månader.**

IFO: Relationsvårdsenheten

I Borås Stad finns Relationsvårdsenheten inom socialtjänsten. Relationsvårdsenheten möter personer över 18 år som är bosatta i Borås Stad och som är eller har varit utsatta för våld i en nära relation och/eller hedersvåld. Till Relationsvårdsenheten hör också Mikamottagningen som möter personer som har erfarenhet av sex mot ersättning samt Mottagningen för våldsprevention som möter personer som utövar våld i nära relation eller som köper sex och behöver stöd i att förändra sitt beteende.

Relationsvårdsenheten arbetar med skyddsbedömningar, att utreda våld samt med stödinsatser. När en våldsutsatt söker skydd samverkar Relationsvårdsenheten med en rad olika aktörer utifrån den enskildas önskemål och behov. Samverkan kan exempelvis ske med polis, hälso- och sjukvård och andra delar av socialtjänsten. När den som är våldsutsatt har lämnat våldet samarbetar Relationsvårdsenheten med civilsamhället, andra kommuner, Polisen, hälso- och sjukvården, Migrationsverket, Skatteverket, Försäkringskassan och andra delar av socialtjänsten för att den som är våldsutsatt ska kunna bygga upp en ny tillvaro. Det är alltid frivilligt att ha kontakt med Relationsvårdsenheten och man kan när som helst ta tillbaka din ansökan, då avslutas utredningen. Relationsvårdsenheten har sekretess vilket betyder att uppgifter om en person inte lämnas till någon om personen själv inte ger sitt samtycke till det.

Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck – Älvsborg

Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck – Älvsborg är organiserat inom Barnahus Älvsborg. På resurscentrum finns ett specialiserat stöd och anpassad rådgivning till såväl yrkesverksamma som personer bosatta i Sjuhärad som är utsatta för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck.

Resurscentrum är ett samarbete mellan kommunerna i Sjuhäradsbygden, Västra Götalandsregionen, Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. En annan viktig del i resurscentrums arbete är att förebygga hedersvåld, höja kunskapen och öka medvetenheten om hedersrelaterat våld och förtryck.

Samråd

Yrkesverksamma kan anmäla ett ärende där det finns misstanke om hedersrelaterat våld till ett samråd genom resurscentrum. Personalen på resurscentrum kallar då relevanta yrkesverksamma till samrådet. Det kan exempelvis vara Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten, Hälso- och sjukvården och socialtjänsten som handlägger det aktuella ärendet. På samrådet samverkar aktuella verksamheter med varandra och gör en gemensam planering för fortsatt handläggning av det aktuella ärendet. Resurscentrum erbjuder samråd oavsett ålder på den individ som ärendet gäller. Om personen som ärendet gäller är över 18 år krävs ett samtycke från denne för att bryta sekretessen.

Barnahus Älvsborg

Barnahus Älvsborg är en myndighetsgemensam verksamhet som arbetar för barn mellan 0 till och med 17 år som är misstänkt utsatta för våld och övergrepp. Barnahus samordnar samråd där professionella samlas för att göra en gemensam planering för ärendet framåt.

Syftet med Barnahus är att i en trygg och barnvänlig miljö låta barn som misstänks vara utsatta för vålds- och sexualbrott vara i centrum för utredningsprocessen.

De aktörer som samverkar inom Barnahus Älvsborg är:

- Polismyndigheten
- Socialtjänsten i 10 kommuner
- Åklagarkammaren Borås
- Västra Götalandsregionen, BUP och SÄS

När det finns en brottsmisstanke om våld eller sexuella övergrepp mot ett barn, kan barnets ärende diskuteras och den fortsatta handläggningen planeras för på ett samråd. Samordnare på Barnahus Älvsborg ansvarar för och kallar till samråd, det är oftast socialtjänst eller polis som initierar ärenden till samrådet. Ibland finns det en polisanmälan gjord och då beslutas samt planeras eventuella barnförhör in.

Fritids- och folkhälsoförvaltningen

Fritids- och folkhälsoförvaltningens arbetar för en jämlik hälsa och meningsfull fritid för boråsaren. Arbetet innefattar övergripande folkhälsoarbete, främjande av öppen fritidsverksamhet, behovet av mötesplatser och samordna anläggningar för motion, rekreation och tävlingsverksamhet. Utöver Fritids- och folkhälsoförvaltningens grunduppdrag arbetar förvaltningen med universell våldsprevention samt med vissa insatser inom selektiv prevention. Det innebär att all personal som arbetar med verksamheterna ska gå en grundutbildning i våldsprevention, använda våldspreventiva material och metoder samt ha kunskap om hur man skapar trygga och inkluderande miljöer för boråsaren.

Fritids- och folkhälsoförvaltningen är en förvaltning som möter många människor på många olika platser. Metodstödet mot hedersrelaterat våld och förtryck blir därför ett viktigt stöd i arbetet för att upptäcka utsatthet för hedersvåld och för att hjälpa personer som är utsatta för hedersvåld vidare till rätt instans.

Konsultationsmöjligheter

Det kan vara svårt att avgöra hur du ska gå tillväga för att hjälpa en person som du misstänker är hedersutsatt. I dessa fall kan det vara bra att konsultera med en sakkunnig. Du kan beskriva dina iakttagelser och din oro aidentifierat utan att du bryter sekretessen. Med aidentifierat menas att det du berättar inte kan härledas till en specifik individ eller familj.

Kontaktuppgifter till alla nedan nämnda aktörer finns samlat på Borås Stads hemsida. Följ QR-koden för att se kontaktuppgifter och öppettider till verksamheterna.

Resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck – Älvsborg

Resurscentrum erbjuder specialiserat stöd och anpassad rådgivning till såväl yrkesverksamma som personer bosatta i Sjuhärad som är utsatta för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Du kan höra av dig till resurscentrum om du är i behov av stöd och rådgivning kring att exempelvis bedöma huruvida ett ärende gäller hedersrelaterat våld och förtryck, i en riskbedömning eller bara behöver ett bollplank. Du kan vara anonym och konsultationer kan genomföras avidentifierat.

Relationsvåldsenheten

Om en person är över 18 år och utsatt för hedersvåld kan Relationsvåldsenhetens jourtelefon kontaktas för rådgivning. Du kan vara anonym.

Sociala jouren – efter arbetstid

Vid akut behov av rådgivning på helger och kvällar kontaktas alltid sociala jouren.

Andra aktörer

Utöver socialtjänsten finns det möjlighet att ringa andra aktörer för att avidentifierat rådfråga om hur du ska agera i ett ärende. Du kan bland annat ringa till Kvinno- och tjejjouren i Borås och till Nationella stödtelefonen. Beskriv situationen så utförligt som möjligt utan att bryta sekretessen. Följande saker kan du berätta:

- Vilken verksamhet du arbetar i
- Den utsattes ålder, kön, bakgrund
- Vad har orsakat din oro? Varför är du orolig just idag?
- Har du pratat med personen? Vad har personen själv berättat?

LÄS MER!

- Myndighetsgemensam vägledning vid hedersrelaterad brottslighet. Länsstyrelsen Östergötland (2022).

